

Njësia 1

Përmbajtja e konceptit

1. Politika, demokracia dhe qeverisja demokratike e shkollës

Qëllimi i EQD/EDNJ, është të aftësojë dhe të nxisë të rinjtë të marrin pjesë në komunitetin ku jetojnë. Ky qëllim lidhet me konceptin e demokracisë dhe të politikës. Qeverisja demokratike e shkollës luan një rol thelbësor në EQD/EDNJ, sepse ai ofron për nxënësit mundësitë të mësojnë të marrin pjesë në një komunitet. Për këtë arsye, kjo njësi mësimore shqyrton këto tri koncepte, si pjesë qendrore për EQD/EDNJ.

1.1 Politika

1.1.1 Politika – Loja e pushtetit dhe zgjidhja e problemit

Lexusit e gazetave ose ndjekësit e lajmeve televizive do të vënë re se raportet e medias për politikën ndahen në dy kategori:

- *Politikanët sulmojnë kundërshtarët e tyre.* Në këtë mënyrë, ata mund të vënë në dyshim integritetin e rivalëve, aftësinë e tyre për të drejtuar ose për të zgjidhur probleme të veçanta. Ky perceptim i politikës – si një “*punë e ndyrë*”- i bën njerëzit të largohen me përbuzje prej saj.
- *Politikanët diskutojnë për zgjidhjet e problemeve të vështira të vendit ose të vendeve të tyre.*

Këto dy kategori dukurish politike i përgjigjen përcaktimit klasik të Maks Veber për politikën:

- Politika është çështje e luftës për pushtet. Pa pushtet, asnjë forcë politike nuk mund të përmbushë objektivat e saj. Në sisteme demokratike, forcat politike konkurrojnë me njëra-tjetrën, për të siguruar miratimin e publikut dhe mbështetjen e shumicës. Për këtë arsye, pjesë e lojës politike është sulmi ndaj kundërshtarëve, për shembull, në fushata elektorale, për të tërhequr votuesit dhe anëtarë të rinj të partisë.
- Politikë do të thotë “të hapësh ngadalë, me pasion e gjykim të shëndoshë, vrimat në një pllakë të trashë druri”.⁴ Metafora nënkupton përpjekjen për të zgjidhur problemet politike. Këto probleme kanë nevojë për kohën e duhur për t’u trajtuar, pasi ato, përveçse janë urgjente, kanë ndikim në të gjithë shoqërinë. Si të tilla, ato janë komplekse e të vështira për t’u zgjidhur. Politika është njëherazi, sa e rëndësishme, aq edhe praktike. Për këtë arsye diskutimet e saj duhet të shoqërohen me vendime konkrete.

Politika në mjedis demokratike kërkon aktorë politikë të aftë të kryejnë role të ndryshme. Lufta për pushtet kërkon figura politike tërheqëse, që zotërojnë pushtetin e fjalës dhe aftësinë për të shpjeguar çështjet e ndryshme me fjalë të thjeshta. Sfida e zgjidhjes së problemeve të mëdha të ditës dhe të të ardhmes sonë, kërkon njerëz me përvojë shkencore, me përgjegjësi e qëndrueshmëri morale.

1.1.2 Politika në demokraci – një kërkesë e domosdoshme

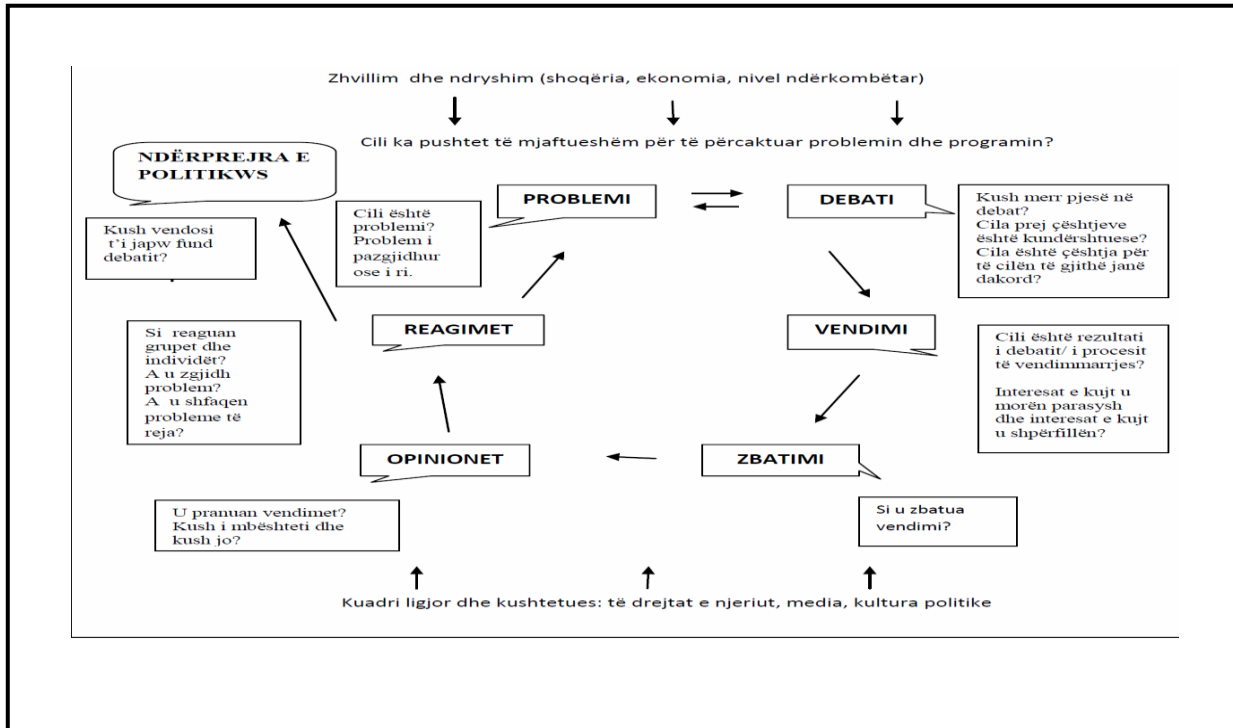
Fillimisht, ne mendojmë për udhëheqësit politikë që duhet të përmbushin këto standarde, të cilat bien ndesh dhe priren të përjashtojnë njëri-tjetrin. Shembujt për udhëheqës politikë që mbajnë qëndrime të skajshme – të populistit dhe të profesorit- janë të shumtë. Njëri skaj priret të kthejë politikën në një skenë shfaqjeje, ndërsa tjetri - në një sallë leksioni. I pari fiton zgjedhjet, por bën pak për shoqërinë. I dyti mund të ketë ide të mira, por që nuk kuptohen nga shumica.

Megjithatë, me dilema të tilla nuk përballen vetëm udhëheqësit politikë dhe vendimmarrësit, por edhe qytetarët që dëshirojnë të marrin pjesë në politikë. Koha për të folur në mjedis publike është e kufizuar dhe, në to, do të kenë sukses vetëm folësit që arrijnë të shprehin qartë dhe thjesht idetë e tyre. Mësuesit do të zbulojnë ngjashmërinë që ekziston ndërmjet komunikimit në publik dhe komunikimit në shkollë – koha e pamjaftueshme, nevoja për të qenë, njëherazi, i qartë dhe i thjeshtë si dhe aftësia për të menaxhuar kompleksitetin e çështjeve.

4. Weber M. (1997), *Politik als Beruf (Politika si profesion)*, Reclam, Stuttgart, p. 82 (përkthyer nga Peter Krapf).

Ushtrimi i të drejtave të njeriut, si liria mendimit dhe e shprehjes, marrja pjesë në zgjedhje, është detyrë e çdo qytetari. Në EQD/EDNJ, të rinjtë trajnohen në dimensione të ndryshme kompetencash dhe me idenë e nevojës për të marrë pjesë në debatet publike dhe në proceset e vendimmarrjes. Nxënësit, si anëtarë të komunitetit të shkollës, mësojnë të marrin pjesë në një shoqëri që qeveriset nga parimet e demokracisë dhe të të drejtave të njeriut.

1.1.3 Modeli ciklik i politikës: politika si një proces i zgjidhjes së problemeve të komunitetit.

Modeli ciklik i politikës është një instrument për të përshkruar dhe kuptuar proceset e vendimmarrjes politike. Ai përqendrohet në aspektet e përcaktimit të Maks Weber për politikën si "një hapje e ngadaltë, me pasion e gjykim të shëndoshë, e vrimave në një pllakë të trashë druri".

Politika perceptohet si procesi i përcaktimit të problemeve politike në procesin kontradiktor të hartimit të programit politik. Përcaktimi i një problemi politik, ashtu edhe përjashtimi nga programi i interesave të tjera, kërkon përfshirjen e rëndësishme të pushtetit. Modeli ofron një përshkrimin ideal të fazave të njëpasnjëshme të vendimmarrjes politike: debati dhe vendimmarrja për zbatimin e zgjidhjeve. Opinioni publik dhe kundërpërgjigjet e personave dhe grupeve të cilëve u preken interesat tregojnë nëse zgjidhjet do t'i shërbejnë qëllimit të tyre dhe, për rrjedhojë, do të pranohen. Për të bërë të njohura interesat e tyre të mohuara, pakicat ose grupet dobëta e të paafta duhet të shprehin protestën dhe kritikizmin e tyre. Nëse përpjekja për të zgjidhur një problem është e suksesshme (ose vlerësohet si e tillë), cikli politik merr fund (ndërprerja e politikës); nëse ajo dështon, cikli rifillon. Në disa raste, zgjidhja një problemi shkakton probleme të reja të cilat duhet të shihen nën një cikël të ri politik.

Modeli i ciklit politik thekson rëndësinë e aspekteve të vendimmarrjes politike në një sistem demokratik dhe të qeverisjes demokratike të shkollës.

- Përmbajtja e konceptit "problem politik" dhe "e mirë e përbashkët" nuk është e dhënë njëherë e përgjithmonë. Askush nuk mund të japë një përkufizim të të mirës së përbashkët që të vlejë për të gjithë dhe për të gjitha kohërat. Partitë, grupet dhe individët që marrin pjesë në një proces duhet të arrijnë një kompromis në lidhje me të;
- Hartohen programe konkurruese; shpesh herë, në shoqëri pluraliste, argumentet politike lidhen me interesat.

- Në realitetin social, pjesëmarrja nuk është e përsosur; disa individë dhe grupe humbasin sistematikisht të drejtat ndaj pushtetit dhe proceseve të vendimmarrjes politike dhe, për këtë arsye, kthehen në një model që kërkon vëmendje për rritjen e të drejtës së grupeve me më pak pushtet për të pasur më shumë të drejta në këtë drejtim.
- Vendimmarrja politike është proces i të mësuarit kolektiv, në të cilin mungojnë aktorët që dinë gjithçka (si udhëheqësit ose partitë e pajisura me ideologjitë e shpëtimit). Kjo nënkupton konceptin konstruktivist të të mirës së përbashkët: *E mira e përbashkët është çfarë shumica e beson të tillë në një kohë të dhënë.*
- Ndikimi i opinionit publik dhe i medias është i madh- më shumë mundësi për qytetarët dhe grupet e interesit për ndërhyrje dhe pjesëmarrje.

Cikli politik është një model – një skicë që punon si një hartë gjeografike. Ajo tregon shumë dhe ofron edhe logjikën për ta kuptuar. Për këtë arsye, modelet përdoren si në arsim ashtu dhe në shkencë, sepse pa modele ne do të kuptonim shumë pak nga kompleksiteti i botës së sotme.

Ne asnjëherë nuk gabojmë në kuptimin e një harte fizike-një hartë tregon shumë, por vetëm sepse ajo, në të njëjtën kohë, lë jashtë shumë. Një hartë që do të tregonte shumë do të ishte shumë e vështirë për t'u kuptuar nga të gjithë. Kjo është e vërtetë edhe për modele të tilla si cikli politik. Ky model asnjëherë nuk do të ngatërrohej me realitetin. Ai përqendrohet në proceset e vendimmarrjes politike – "një hapje e ngadaltë, me pasion e gjykim të shëndoshë, e vrimave në një pllakë të trashë druri"- por që i kushton më pak vëmendje dimensionit të dytë të politikës, sipas përcaktimit të Maks Veber, çështjes dhe luftës për pushtet dhe ndikim.

Në sisteme demokratike, të dyja dimensionet e politikës janë të ndërlidhura: vendimmarrësit e politikave ndeshen me problemet e vështira dhe me njeri-tjetrin si kundërshtarë politikë. Në modelin ciklik të politikës, faza e hartimit të programit tregon mënyrën si ndërthuren këto dy dimensionet. Përcaktimi i një problemi politik në një program mbetet çështje pushteti dhe ndikimi.

Po japim një shembull: Një grup pretendon se "Taksat janë shumë të larta dhe frikësojnë investitorët", ndërsa grupi i dytë mbron pikëpamjen se "Taksat janë shumë të ulëta dhe, për këtë arsye, arsimi dhe siguria sociale nuk marrin mbështetjen e duhur financiare". Prapa çdo përcaktimi të problemit të taksave qëndrojnë interesa dhe qëndrime themelore politike dhe zgjidhjet, që ato nënkuptojnë, të çojnë në kahe të kundërta: pakësim të taksave për grupet me të ardhurat më të larta – ose ngritje e tyre. Përcaktimi i problemit të parë është neoliberal, i dyti është social demokrat.

Qytetarët duhet të njihen me të dyja qëndrimet. Modeli ciklik i politikës është instrumenti që ndihmon qytetarët të identifikojnë dhe të gjykojnë përpjekjet e vendimmarrësve politikë për të zgjidhur problemet e shoqërisë.

1.2 Demokracia

1.2.1 Parimet themelore

Në vitin 1863, Abraham Linkoln e përcaktoi demokracinë si: "qeverisje e popullit, nga populli, për popullin". Si mund të kuptohet përmbajtja e kësaj thënieje të famshme?

- Qeverisje e popullit do të thotë që pushteti buron nga populli. Populli është bartës i sovranitetit, që ushtron pushtetin ose jep mandatin për ushtrimin e këtij pushteti, dhe të gjithë ata që janë pjesë e këtij pushteti janë edhe përgjegjës përpara popullit.
- Qeverisje nga populli do të thotë që pushteti ushtrohet nga përfaqësuesit e zgjedhur ose drejtpërdrejt prej qytetarëve.
- Qeverisje për popullin do të thotë që pushteti ushtrohet për t'i shërbyer interesave të popullit, domethënë, të mirës së përbashkët.

Këto përcaktime mund të kuptohen dhe të ndërlidhen në mënyra të ndryshme. Mendimtarët politikë të traditës së Rusoit ngulin këmbë në sundimin e drejtpërdrejtë nga qytetarët (identiteti i të qeverisurve dhe qeveria). Populli vendos për gjithçka dhe nuk kufizohet nga ligjet. Mendimtarët politikë të traditës së Lok-ut theksojnë konkurrencën ndërmjet interesave të ndryshme në një shoqëri pluraliste; në kuadrin e një kushtetute ata duhet të merren vesh për vendime që i shërbejnë të mirës së përbashkët.

Demokracia nuk vjen vetvetiu, pavarësisht nga tradita demokratike e një vendi dhe nga mënyra si ajo është zhvilluar. Në çdo vend, demokracia dhe kuptimi i të drejtave të njeriut duhet të jenë përherë në zhvillim. Vetëm në këtë mënyrë, ajo do t'i japë çdo brezi mundësitë për të zgjidhur sfidat me të cilat përballet, ndërkohë që ai ka detyrën të edukohet për demokracinë dhe për të drejtat e njeriut.

1.2.2 Demokracia si një sistem politik

Një demokraci kushtetuese bashkëkohore përfshin elementë të tillë, si:

- Kushtetuta, zakonisht e shkruar, përcakton kuadrin institucional për demokracinë, që në disa vende, mbrohet nga një gjykatë e lartë e pavarur; të drejtat e njeriut, që mbrohen (zakonisht jo të gjitha) si të drejta civile;
- Të drejtat e njeriut shpallen në kushtetutë dhe konkretizohen si të drejta civile që garantoohen nga kushtetuta. Qeveritë që kanë firmosur konventat e të drejtave të njeriut janë të detyruar të mbrojnë të drejtat që kanë ratifikuar, pavarësisht nëse ato përfshihen apo jo në kushtetutë.
- Statusi i barabartë ligjor i të gjithë qytetarëve: të gjithë qytetarët mbrohen në mënyrë të barabartë nga ligji përmes parimit të mosdiskriminimit dhe duhet të përmbushin detyrimet e tyre ligjore.
- E drejta universale e votës: Kjo u jep qytetarëve të rritur, burra e gra, të drejtën për të votuar për partitë ose kandidatët në zgjedhjet parlamentare. Përveç kësaj, disa sisteme përfshijnë referendumin ose plebishitin, domethënë, të drejtën e qytetarëve për të marrë vendime për çështje të caktuara përmes votës së drejtpërdrejtë.
- Qytetarët gëzojnë të drejta njerëzore që u garantojnë atyre mundësi të madha për pjesëmarrje. Këtu përfshihet liria e medias nga censura dhe kontrolli shtetëror, liria e mendimit, e shprehjes dhe e grumbullimeve paqësore, e drejta e lirisë së veprimit të pakicave dhe të kundërshtarëve politikë.
- Pluralizmi dhe konkurrenca e interesave dhe e objektivave politikë: qytetarët e veçantë dhe grupet mund të formojnë ose të bashkohen në parti ose grupe interesi, organizata joqeveritare etj., për të nxitur interesat ose objektivat e tyre politikë. Konkurrenca në nxitjen dhe zhvillimin e interesave dhe shpërndarja e pabarabartë e pushteteve dhe e shanseve për realizimin e tyre janë gjithmonë të pranishme në shoqëri.
- Parlamenti: organi i përfaqësuesve të zgjedhur ka pushtet ligjvënës, domethënë, për të miratuar ligjet, të cilat, në përgjithësi, kanë karakter detyrues. Autoriteti i parlamentit qëndron në vullnetin e shumicës së votuesve. Nëse shumica e votuesve në një sistem parlamentar zhvendoset nga një zgjedhje në tjetrën, kjo sjell edhe një qeveri të re. Në një sistem presidencial, kryetari i qeverisë- presidenti -zgjidhet me votë të drejtpërdrejtë.
- Sundimi i shumicës: shumica vendos, pakica duhet të pranojë vendimin. Kushtetuta përcakton kufijtë për sundimin e shumicës, kështu mbron të drejtat dhe interesat e pakicave. Numri më i vogël i anëtarëve të parlamentit, i detyrueshëm për të votuar, mund të ndryshojë në varësi të çështjes për të cilën votohet. Për shembull, për të votuar për kushtetutën kërkohen dy të tretat e parlamentarëve.
- Kontrolli dhe kufizimi i pushtetit: demokracia harmonizon dy parime: autoriteti për të ushtruar forcë i takon shtetit. Kjo shtrihet deri të “çarmatosja e qytetarëve”.⁵ Megjithatë, për të parandaluar shndërrimin e pushtetit për të ushtruar forcë në një sundim autokratik ose dikatorial, të gjitha demokracitë zbatojnë parimin e kontrollit dhe të barazpeshës së pushteteve. Modeli klasik e ndan pushtetin në tri degë: në pushtetin legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor (dimensioni horizontal). Shumë sisteme marrin masa të mëtejshme: një sistem legjislativ të përbërë nga dy dhoma, autonomi federale ose kantonale, që ngrihet deri në dimensionin vertikal të kontrollit dhe të barazpeshës së pushteteve (Zvicër, SHBA ose Gjermani).
- Autoriteti i përkohshëm: një mjet i mëtejshëm i kontrollit të pushtetit është dhënia e pushtetit për një kohë të shkurtër. Ky është tipar i çdo zgjedhjeje dhe, në disa raste, e tërë periudha e mbajtjes së pushtetit mund të kufizohet, si në rastin e presidentit të SHBA, i cili mund të zgjidhet vetëm për dy periudha katër vjetore. Në Romën e lashtë, konsujt zgjidheshin me radhë dhe duhet të linin postin pas një viti.

1.2.3 Një keqkuptim i të drejtave të njeriut dhe i demokracisë

Demokracia bazohet në standardet dhe parimet e të drejtave të njeriut. Të drejtat e njeriut shpesh keqkuptohen si një sistem në të cilin individët gëzojnë liri të plotë. Megjithatë, çështja nuk qëndron kështu:

5. Ekziston një shembull shumë kuptimplotë se si ky parim i çarmatosjes së qytetarëve, ka ndryshuar për shembull, në SHBA.

Të drejtat e njeriut pranojnë të drejtat dhe liritë individuale, të cilat janë pjesë e qenësishme e qenieve njerëzore. Megjithatë këto të drejta nuk janë absolute. Të drejtat e të tjerëve duhet të respektohen. Ndonjëherë ato hyjnë në konflikt me njëra-tjetrën. Proceset demokratike ndihmojnë proceset që, nga njëra anë, lehtësojnë lirinë e njerëzve dhe, nga ana tjetër, vendosin kufizime të nevojshme për to. Për shembull, në një klasë të EQD/EDNJ zhvillohen diskutime. Për t'u dhënë të gjithë nxënësve mundësinë për të shprehur opinionin e tyre, vendosen kufij të kohës së të folurit. Koha e të folurit në debatet parlamentare ose në programet televizive kufizohet për të njëjtën arsye.

Shumë rregulla të qarkullimit në autostradë, kufizojnë lirinë tonë të lëvizjes: kufizimi i shpejtësisë në qytet, ndalesat në semafore etj. Është e qartë që këto rregulla janë vendosur për të mbrojtur jetën dhe shëndetin e njerëzve.

Demokracia mundëson liri më të madhe për njerëzit dhe për individët se sa sistemet e tjera të qeverisjes. Këtë ajo e bën në kuadrin e një rendi të caktuar, domethënë, në mënyrë të institucionalizuar dhe ajo zbatohet si e tillë. Për të funksionuar si duhet, demokracia duhet të mbështetet në një shtet të fortë të së drejtës dhe të arrijë të sigurojë një shkallë të pranuar të drejtësisë për të gjithë. Një shtet i dobët ose sundimi i paktë i ligjit, do të thotë një qeveri që nuk është në gjendje të kryejë detyrat e saj kushtetuese dhe ligjore.

1.2.4 Anët e forta dhe të dobëta

Në përgjithësi, tipat e ndryshëm të demokracive kanë të përbashkëta disa anë të forta dhe të dobëta:

a. Anët e forta të demokracive

- Demokracia siguron kuadrin dhe mjetet e duhura për zgjidhje të qytetëruara e paqësore të konflikteve; dinamikat e konfliktit dhe pluralizmi janë mbështetje për zgjidhjen e problemeve.
- Demokracitë janë “pacifiste të fuqishme”, si në shoqëritë e tyre, ashtu edhe në politikat ndërkombëtare.
- Demokracia është i vetmi sistem që lehtëson ndërrimin e drejtuesve në pushtet, pa ndryshuar sistemin e qeverisjes.
- Demokracitë janë komunitete që mësojnë. E mira e përbashkët përcaktohet me marrëveshje dhe nuk imponohet nga ndonjë pushtet autokratik.
- Të drejtat e njeriut e forcojnë demokracinë, sepse ato sigurojnë kuadrin ligjor për proceset politike që bazohen në dinjitetin njerëzor. Përmes ratifikimit të traktateve të të drejtave të njeriut, një qeveri mund të rritë premtimet që kanë të bëjnë me ruajtjen e lirive personale dhe me të drejta të tjera.

b. Probleme dhe anë të dobëta

- Partitë dhe politikanët priren të sakrifikojnë objektivat afatgjatë në interes të suksesit në zgjedhje. Demokracitë krijojnë motive për politika dritëshkurtëra, për shembull, në kurriz të mjedisit ose të brezave të ardhshëm (duke “turbulluar ujërat”)
- Qeverisja për një popull është qeverisje brenda kufijve të shtetit. Rritja e ndërvarësisë globale, si në zhvillimet ekonomike dhe mjedisore, e kufizon sferën e ndikimit të vendimtarëve demokratike në një shtet.

1.2.5 Përfundime

Demokracitë varen nga qytetarët e tyre në shkallën që shpalosen anët e forta të saj, ndërkohë që mbahen në kontroll anët e dobëta. Demokracitë janë sisteme që bazohen në përfshirjen aktive dhe në mbështetjen e qytetarëve të tyre – në besnikërinë e vetëdijshme dhe kritike.

Në demokracitë e konsoliduara dhe në ato të reja, EQD/EDNJ luan rol vendimtar në kulturën politike, të cilën demokracitë duhet ta rrënjosin për të lulëzuar e mbijetuar.

1.3 Qeverisja demokratike e shkollës

1.3.1 Shkolla- një mikro demokraci?

Edukimi për qytetarinë demokratike dhe edukimi për të drejtat e njeriut (EQD/EDNJ) bazohet në parimet themelore të mësimdhënies *përmes*, *rreth* dhe *për* demokraci dhe të drejtat e njeriut në shkollë. Shkolla vlerësohet si një mikro komunitet, një shoqëri në fazën e saj “embrionale⁶”, që karakterizohet nga rregulla dhe procedura zyrtare, nga procese të vendimmarrjes dhe nga një rrjet marrëdhëniesh që ndikojnë në cilësinë e jetës së përditshme.

Në këtë këndvështrim shtrohet pyetja: A mund të vlerësohet shkolla edhe si një shembëlltyrë e zvogëluar e demokracisë? Një shikim i shpejtë dëshmon se shkollat nuk janë shtete të vogla, në të cilat zhvillohen zgjedhje dhe në të cilat mësuesit veprojnë si qeveritë dhe drejtorët si presidentë etj. Megjithatë, çfarë mund të bëjnë shkollat për EQD/EDNJ?

1.3.2 Qeverisja demokratike e shkollës: katër fusha kryesore, tri kritere progresi

Elisabet Bekman (Backman) dhe Bernard Traford (Trafford), drejtues shkollash në Suedi dhe në Angli dhe autorë të manualit të Këshillit të Europës “Qeverisja demokratike e shkollave”,⁷ janë përpjekur t’i japin një përgjigje më të thelluar pyetjes së mësipërme. Ata pohojnë se shkollat kërkojnë menaxhim dhe qeverisje. Menaxhimi i shkollës nënkupton administrimin e saj, për shembull, zbatimin e kërkesave ligjore, financiare dhe kurrikulare. Marrëdhëniet ndërmjet drejtuesve dhe nxënësve janë hierarkike dhe bazohen në mësimdhënie dhe rregull. Nga ana tjetër, qeverisja e shkollës pasqyron dinamikën e ndryshimit shoqëror në shoqërinë e sotme. Shkolla ka nevojë të bashkëveprojë me partnerët dhe aktorët e ndryshëm jashtë saj dhe t’i përgjigjet problemeve dhe sfidave që nuk mund të parashikohen. Për këtë arsye, të gjithë anëtarët e komunitetit të shkollës, veçanërisht fëmijët, duhet të luajnë rolin e tyre për këtë qëllim. Anëtarët e komunitetit bashkëveprojnë, diskutojnë, arrijnë kompromise, ushtrojnë presione, marrin vendime së bashku. Asnjëri prej tyre nuk ka të drejtën e kontrollit mbi tjetrin.⁸

Bekman and Traford sugjerojnë katër fusha kryesore për qeverisjen demokratike të shkollës:

- Qeverisje, lidhshmëri dhe llogaridhënie publike
- Arsimim që ka në qendër vlera
- Bashkëpunim, komunikim dhe përfshirje, konkurrencë dhe vetvendosje e shkollës
- Disiplina e nxënësve

Bekman dhe Traford zbatojnë tre kritere që kanë në themel tri parime kryesore të Këshillit të Europës për EQD/EDNJ, që shërbejnë për të matur progresin në këto fusha:

- Të drejtat dhe përgjegjësitë
- Pjesëmarrja aktive
- Vlerësimi i diversitetit.

1.3.3 Mësimi i demokracisë dhe i të drejtave të njeriut përmes qeverisjes demokratike të shkollës

Bekman dhe Traford ofrojnë një set instrumentesh që shërbejnë për të plotësuar kërkesat e mësimdhënies dhe ushtrimit të demokracisë e të drejtave të njeriut në të gjithë shkollën. Nxënësit përjetojnë pjesëmarrjen demokratike në shkollë, ndërkohë që shkolla ruan karakteristikën e saj kryesore si institucion arsimor: ndonëse është shembëlltyrë e zvogëluar e shoqërisë, shkolla nuk shndërrohet edhe në shembëlltyrë e shtetit.

6. Shih Xhon Djui (2007), *Shkolla dhe shoqëria*, Cosimo, Nju Jork, f.72

7. Backman E. and Trafford B. (2007), *Democratic Governance of Schools*, Council of Europe, Strasbourg.

8. Po aty.. f. 9.

2. Të drejtat e fëmijëve dhe e drejta për arsimim⁹

Të drejtat e fëmijëve mbrohen gjerësisht nga një numër i madh instrumentesh ndërkombëtarë dhe rajonalë, që përfshijnë të drejtat e njeriut, të drejtën humanitare dhe ligjin për refugjatët. Fëmijët përfitojnë nga të drejtat që përfshihen në traktatet e përgjithshme. Përveç kësaj, një numër dokumentesh të veçanta janë hartuar për të siguruar mbrojtje të veçantë për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe për të siguruar zhvillimin e shëndetshëm dhe pjesëmarrjen aktive të rinjve në shoqëri.

Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut (“Konventa”) ka shumë nene për të mbrojtur të drejtat e fëmijëve, për shembull, Protokollin 1, neni 2, “e drejta për arsimim”. Megjithatë, si kuadër i përgjithshëm për të drejtat e fëmijëve shërben “Konventa për të Drejtat e Fëmijës” e Kombeve të Bashkuara, e vitit 1989. Kjo konventë përbën dokumentin e parë të hartuar posaçërisht për të drejtat e fëmijëve dhe shënon një kthesë të rëndësishme në këndvështrimin e qasjes që bazohet në të drejtat, duke i bërë qeveritë ligjërisht përgjegjëse për dështimet në drejtim të përmbushjes së të drejtave të fëmijëve. Konventa për të drejtat e fëmijës krijon një vizion të ri për fëmijët, si bartës të së drejtave dhe të përgjegjësisë, në përputhje me moshën e tyre. Kjo ndryshon nga ideja që i sheh ata si pronë e prindërve ose si përfitues të pambrojtur të lëmshës.

Të drejtat e fëmijëve mbulojnë çdo aspekt të jetës së fëmijëve dhe adoleshentëve, të cilat mund të kategorizohen si më poshtë:

- Të drejtat e mbijetesës: e drejta e jetës dhe e drejta për të plotësuar nevojat bazë (për shembull, e drejta për një standard të kënaqshëm jetese, strehë, ushqim, trajtim mjekësor).
- Të drejtat për zhvillim: të drejtat që aftësojnë fëmijët të zhvillojnë tërësisht potencialin e tyre (këtu përfshihen: arsimimi, loja dhe argëtimi, veprimtaritë kulturore, shfrytëzimi i informacionit dhe liria e mendimit, ndërgjegjes dhe fesë).
- Të drejtat e pjesëmarrjes: të drejtat që i mundësojnë fëmijët dhe adoleshentët të luajnë rolin e tyre në komunitet (për shembull, liria e shprehjes së opinionit, e drejta për të patur një zë në çështjet që lidhen me jetën e tyre, liria për t’u organizuar etj.)
- Të drejtat e mbrojtjes: të drejtat që janë thelbësore për ruajtjen e fëmijëve dhe adoleshentëve nga të gjitha format e abuzimit, shpërfilljes dhe shfrytëzimit (për shembull, e drejta fëmijëve refugjatë për kujdes të veçantë dhe mbrojtja kundër përfshirjes së tyre në konfliktet e armatosura, si dhe të drejtat që lidhen me punën e fëmijëve, torturën dhe abuzimin me drogën).

Arsimimi vlerësohet si e drejtë e njeriut në vetvete dhe si mjet i domosdoshëm për realizimin e të drejtave të tjera. Një sistem arsimor që bazohet në të drejta plotëson më mirë misionin e tij për arsimim cilësor për të gjithë.

Neni 26 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut shpall se:

- (1) Çdo individ ka të drejtë për arsimim. Arsimi duhet të jetë i lirë, të paktën, arsimi fillor dhe ai bazë. Arsimi fillor duhet të jetë i detyruar. Arsimi teknik dhe profesional duhet të mundësohet në shkallë të gjerë dhe arsimi i lartë duhet të jetë njëlloj i mundshëm nga të gjithë, në bazë të meritës.
- (2) Arsimi duhet t’i shërbejë zhvillimit të plotë të personalitetit njerëzor dhe rritjes së respektit për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore. Ai duhet të zhvillojë mirëkuptimin, tolerancën dhe miqësinë ndërmjet të gjitha kombeve, racave dhe grupeve fetare dhe të çojë më tej veprimtaritë e Kombeve të Bashkuara për ruajtjen e paqes.
- (3) Prindërit duhet të kenë përparësinë në të drejtën për të zgjedhur llojin e arsimimit për fëmijët e tyre.

9. Autor: Felisa Tibbitts (2009). Shënime nga Felisa Tibbitts, përgatitur nga Konferenca e Këshillit të Europës për Vlerësimin e Vitit European të Qytetarisë përmes Arsimit, 27-28 prill 2006, Sinaia, Rumani.

Neni 28 i Konventës për të Drejtat e Fëmijës (KDF), si zgjerim i disa prej ideve të shprehura në Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut (DUDNJ), e përcakton arsimin si një të drejtë, ndërsa neni 29 komenton që arsimi duhet të ndihmojë fëmijën në zhvillimin e plotë të “personalitetit, talenteve dhe aftësive të tij mendore e fizike”.¹⁰

KDF dhe DUDNJ pranojnë që një ndër qëllimet e shkollimit është të zhvillojë respektin për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore. Që të kuptohen dhe të zhvillohen më mirë, të drejtat e njeriut duhet të jetohen në marrëdhënie me të tjerët. Kjo nënkupton jo vetëm të mësuarit rreth të drejtave të njeriut, por edhe të jetuarit në to dhe përmes tyre. Shkollimi i bazuar në qasjen e të drejtave të njeriut përfshin mundësinë për të mësuar dhe për t’i ushtruar të drejtat e njeriut në klasë. Shkollat që interesohen për të drejtat e fëmijëve e përqendrojnë punën e tyre në dinjitetin njerëzor të fëmijëve.

E drejta për arsimim duhet të zbatohet dhe të gëzohet nga të gjithë – pavarësisht nga aftësitë, racat, feja, gjinia, kombësia, parapëlqimet seksuale, klasa ose nga faktorë të tjerë dallues. Përveç kësaj, një arsim i tillë, si përcaktohet nga KDF, duhet të strukturohet në mënyrë që të respektojë të drejtat themelore të nxënësve.

Një parim i rëndësishëm e qëndror për të drejtat e njeriut dhe i qasjes me bazë të drejtat e njeriut është ai i mosdiskriminimit. Në fushën e shkollimit, pasojat janë të shumëfishta dhe përfshijnë të drejtën e barabartë për arsimim dhe vëmendje të veçantë për grupet e pafavorizuara ose të marginalizuara.

Nisma e UNESCO-s për një shkollë miqësore dhe qasja me bazë të drejtat e njeriut bazohet në zbatimin e KDF, në dhe përmes arsimit. Aftësia për të zbatuar këtë qasje kërkon njohjen më të mirë të të drejtave të njeriut dhe të fëmijës, si dhe rëndësinë e saj për mendimin, planifikimin dhe vlerësimin në arsim. Ajo na detyron të shtrojmë pyetje të tilla, si:

- Kush nuk po arsimohet. Ku ndodhen ata dhe cilat janë arsyet e përjashtimit?
- Kush është përgjegjës për të mbrojtur, për të zhvilluar dhe për të përmbushur të drejtën për arsimim?
- Çfarë është e nevojshme të zhvillohet për të siguruar të drejtën për arsimim?
- Kush duhet të veprojë dhe çfarë duhet të bëjë për të siguruar këtë të drejtë dhe si mund të ndihmojnë partneritetet në këtë proces?

Parimi 1. Shpreh lidhjet me të drejtat

Pyetjet për ne: A lidhen përpjekjet tona arsimore, në mënyrë të veçantë, me të drejtat e njeriut? A përfshijnë këto përpjekje të gjitha të drejtat e njeriut? A lidhen realisht të drejtat e njeriut me nevojat dhe çështjet e komuniteteve tona? A mund të realizohet kjo lidhje? A jemi ne të gatshëm të shkojmë përtej “zonës së rehatisë vetjake” dhe të lidhim punën tonë me vlerat e të drejtave të njeriut?

Parimi 2. Përgjësia

A ndodh që ne, si përfaqësues të qeverisë ose të punësuar nga shteti, të shohim veten si përgjegjës për të siguruar edukimin për të drejtat e njeriut? Në ç’drejtim jemi përgjegjës? Në ç’mënyrë fëmijët dhe kujdestarët e tyre mund të përmbushin një përgjegjësi të tillë?

Parimi 3. Fuqizimi dhe pjesëmarrja

Le të mendojnë për ata individë për të cilët ndihemi përgjegjës në drejtim të sigurimit të arsimit për të drejtat e njeriut. A i kemi marrë ne parasysh idetë e atyre që ndikohen nga politikat dhe veprimtaritë tona? Kush mungon në takimet vendimmarrëse dhe kujt i dëgjohet zëri në bisedat tona? Nëse ata nuk janë të pranishëm ose nuk përfshihen në biseda në shtëpitë e tyre, si mund ta realizojmë këtë në tryezat publike? Si mund të lehtësojmë shprehjen e pikëpamjeve të tyre për “kur”, “si”, “kush” dhe “çfarë” edukimi për demokraci dhe të drejtat e njeriut ata kanë nevojë?

10. E drejta për arsim shprehet në një numër të madh dokumentesh të Kombeve të Bashkuara dhe të të drejtave të njeriut, duke përfshirë këtu Paktin Ndërkombëtar të të Drejtave Ekonomike, Shoqërore dhe Kulturore (neni 14) dhe Konventa për të Drejtat e Fëmijës (neni 28 dhe 29). Deklarata të rëndësishme, komente të përgjithshme dhe dokumente të tjera kanë pasuruar më tej këto konventa në lidhje me të drejtën për arsimim, si Deklarata Botërore për Arsimin për të Gjithë (neni I, III, IV, VI, VII), Kuadri për veprim i Dakar dhe Arsimi për të gjithë.

Parimi 4. Mos diskriminimi dhe vëmendja ndaj grupeve të pafavorizuara

Në lidhje me çështjen e fundit: cilat janë grupet që, aktualisht, kanë më pak të ngjarë të përfitojnë nga programet tona arsimore dhe si mund të sigurojmë pjesëmarrjen e tyre në to? Grupet të cilëve u mohohen rregullisht të drejtat e njeriut-grupet e marginalizuara, të pafavorizuara, të diskriminuara-janë ata që duhet të përfitojnë më shumë nga përpjekjet tona në fushën e arsimit. Si mund t'i identifikojmë e të mbërrijmë tek ta e më pas të krijojmë programe arsimore që të jenë realisht të rëndësishme e të vlefshme për ta?